

Формування інформаційної системи економічного аналізу власного капіталу

Викладено основи формування інформаційної системи економічного аналізу власного капіталу підприємства. Вказано основні фінансові показники, що використовуються для управління підприємством.

Ключові слова: власний капітал, фінансові показники, інформаційно-аналітичне забезпечення.

В умовах економічної реформи, коли набуває поширення дослідження процесів розвитку відносин власності, ефективне управління лише матеріальними ресурсами не забезпечує отримання виключних конкурентних переваг. Важливим ресурсом у теперішній час є інформація про власний капітал підприємства з огляду на її аналітичну здатність задовольняти потреби різних користувачів. Основним джерелом, де акумулюються відомості про власний капітал, є облікова система, що має відповідати основним принципам аналітичної системи. Сучасний підхід до вивчення об'єктів обліку й аналізу базується на побудові відповідних моделей.

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні підходів до аналізу структури та забезпечення ефективності використання власного капіталу підприємства на сучасному етапі розвитку економіки, а також оцінюванні результативності економічного аналізу власного капіталу.

Зважаючи на потреби управління, традиційні системи обліку й аналізу потребують змін їх побудови та призначення з урахуванням зростання ролі власного капіталу як ефективного елементу господарювання вітчизняних підприємств. І хоча власний капітал як економічна категорія використовується у дослідженнях досить часто, методичні питання забезпечення інформаційної частини залишаються дискусійними, що зумовлює актуальність та необхідність їх розгляду.

Проблеми інформаційного забезпечення економічного аналізу власного капіталу досліджували багато вітчизняних науковців, а саме: С. Голов [1], Є. Мних [2], М. Пушкар [3], В. Сопко [4], В. Швець [5] та ін. Але потребують подальшої розробки організаційно-методичні аспекти джерел інформації для аналізу власного капіталу. Вирішення цих питань сприятиме вдосконаленню обліково-аналітичного забезпечення управління власним капіталом, підвищенню достовірності аналітичних матеріалів та на цій основі – обґрунтованості управлінських рішень.

Сутність інформаційної моделі аналізу власного капіталу як основи визначення ефективності діяльності підприємства та її прогнозування вченими багатьох країн розглядається у різних аспектах протягом останніх століть. Тому теоретичні

питання формування та руху капіталу опрацьовані досить докладно. Водночас проблеми оцінки капіталу, аналізу зміни його вартості у часі та ряд інших залишаються недостатньо вивченими. У дослідженнях сучасних фахівців не приділено достатньої уваги капіталу як субстанції, що формує бізнес поряд із капіталом праці та підприємницькою ініціативою. Найчастіше в аналітичному дослідженні капітал розглядають лише як похідну категорію, що має другорядну роль, а на перше місце виходить аналіз процесу діяльності підприємства. Однак при цьому не враховують достатньою мірою роль капіталу як основи виникнення та діяльності підприємства у господарській діяльності останнього. Природно, що у процесі нагромадження й використання підприємницького капіталу постійно виникає питання достовірної оцінки його та інших параметрів. Оцінка капіталу відіграє значну роль для визначення вартості підприємств, банківських установ в умовах їх реалізації. Для вітчизняної економіки, що перебуває у перехідному стані, дослідження зазначених проблем є надзвичайно актуальним.

Отже, вирішення теоретичних проблем оцінки капіталу та майна підприємства є важливим не тільки для наукових цілей, але й для практики, оскільки від ступеня обґрунтованості результатів дослідження залежить повнота реалізації матеріальних інтересів окремих суб'єктів, а саме: власників, покупців, продавців, інвесторів та ін., а також самих підприємств. При цьому важливо зазначити, що методи оцінювання на різних етапах існування підприємства мають свої специфічні особливості. До найважливіших етапів функціонування підприємства, на яких здійснюється оцінка власного капіталу, належать:

- створення підприємства;
- зміна власників;
- проведення реструктуризації;
- розробка та прийняття рішення щодо розширення або скорочення обсягів діяльності;
- реорганізація або ліквідація підприємства.

На практиці використовують різні підходи до інформаційного забезпечення аналізу власного капіталу та його складових. Узагальнення основних елементів цих підходів представлено у табл. 1.

Основні елементи інформаційної системи економічного аналізу власного капіталу

Завдання	поточні	<ul style="list-style-type: none"> Оцінка фінансового стану компанії; встановлення обмежень при формуванні планів і бюджетів. Так, можна обмежити ліквідність компанії (не нижче певного рівня), оборотність запасів, співвідношення власних і позикових засобів, вартість залучення капіталу і т. д. Також існує практика встановлення лімітів для філій і дочірніх підприємств на основі таких показників, як рентабельність, собівартість продукції, віддача на інвестиції тощо; оцінка прогнозованих і досягнутих результатів діяльності
	перспективні	<ul style="list-style-type: none"> Оцінка вартості бізнесу, у т. ч. для його реалізації (покупки). Обґрунтована оцінка фінансового стану дозволяє призначити справедливую ціну угоди та може служити аргументом для зміни суми угоди; одержання кредиту / залучення інвестора. Результати фінансового аналізу діяльності компанії є основним індикатором для банку або інвестора при ухваленні рішення про видачу кредиту; вихід на фондову біржу (з облігаціями або акціями). За вимогами російських і західних бірж, компанія зобов'язана розраховувати певний набір коефіцієнтів, що відображують її фінансовий стан, і публікувати ці коефіцієнти у звітах про свою діяльність. Наприклад, згідно з російським законодавством, у проспекті емісії цінних паперів компанії необхідно вказувати ступінь покриття платежів з обслуговування боргів, рівень простроченої заборгованості, оборотність чистих активів, частку податку на прибуток у прибутку до оподаткування і т. д.
Суб'єкти		Бюджетні установи; приватні підприємства; акціонерні товариства; пайові товариства; банківські установи
Користувачі	внутрішні	Апарат управління; керівники підрозділів; власники
	зовнішні	<ul style="list-style-type: none"> З прямим фінансовим інтересом (інвестори, кредитори, постачальники, акціонери, податкові органи); з непрямым фінансовим інтересом (органи управління економікою, громадськість, профспілки, органи статистики)
Джерела аналізу	внутрішні	<ul style="list-style-type: none"> Показники фінансового обліку підприємства. На їх основі здійснюється аналіз, прогнозування та поточне планування прибутків. Перевагою показників фінансової звітності є їхня уніфікованість, що дозволяє використовувати типові методики аналізу й алгоритми фінансових розрахунків з окремих питань формування й використання прибутку; показники управлінського обліку, що формують інформаційну базу оперативних управлінських рішень. Управлінський облік може бути структурований: <ul style="list-style-type: none"> за центрами відповідальності (центри витрат, доходів, прибутків, інвестицій); за видами діяльності (операційна, фінансова, інвестиційна); за видами ресурсів (матеріальні, нематеріальні, трудові, фінансові) і т. д.
	зовнішні	<ul style="list-style-type: none"> Система показників загальноекономічного розвитку країни. Вони є основою аналізу та прогнозування умов зовнішнього середовища функціонування підприємства, що необхідно при розробці політики управління прибутком, інвестиційної діяльності, виявлення резервів зростання прибутку; система показників кон'юнктури ринку. Необхідні для оцінки, аналізу та прийняття рішень у сфері цінової політики, залучення капіталу з зовнішніх джерел, визначення витрат на обслуговування додатково залученого капіталу, формування портфеля довгострокових фінансових вкладень, здійснення короткострокових фінансових вкладень; система показників діяльності конкурентів і контрагентів. Використовуються для здійснення оперативного аналізу і регулювання окремих аспектів формування та використання прибутку
Показники	нормативні	Основу цієї системи показників становлять різні норми й нормативи, розроблені всередині підприємства, – нормативи витрат часу, питомих витрат сировини й матеріалів і т. д. Ця система доповнюється різними довідково-нормативними показниками, що діють у цілому по країні або в галузі: норми амортизаційних відрахувань, ставки податків та ін.
	розрахункові	Розраховані на основі даних господарюючого суб'єкта регіону, галузі, країни

Слід зазначити, що аналізу власного капіталу має передувати окреслення завдань дослідження. На жаль, господарюючі суб'єкти в Україні приділяють увагу, в першу чергу, проблемам сьогодення, зокрема виявленню швидких резервів, не враховуючи перспективу. Перспективний аналіз підприємства застосовують переважно при продажі-реалізації підприємства або у перехідних умовах господарювання (зміні форми власності, реструктуризації тощо). Особливості суб'єкта господарювання є підґрунтям вибору завдань для аналізу. Щоб вирішити, які показники потрібно обчислити, слід спочатку проаналізувати стратегію господарюючого суб'єкта та його мету. Потім визначити коефіцієнти, які необхідно розрахувати, та встановити їх нормативні значення. Ця робота зазвичай виконується у рамках проекту постановки управлінського обліку, бюджетування або системи збалансованих показників. Для аналізу використовують відповідні показники, що збирають з пев-

ною періодичністю, згідно з потребами менеджменту та вимогами бізнесу. Найчастіше обирають показники, що характеризують фінансовий цикл господарюючого суб'єкта, зокрема показники дебіторської та кредиторської заборгованості, проте при цьому не враховують, наприклад, коефіцієнти ліквідності й ефективність використання позикового капіталу, що знижує ефективність аналітичної роботи. Найбільш типові показники, що використовуються практично у всіх галузях реального сектору економіки, наведені в табл. 2 (періодичність розрахунків – квартал / рік).

Наведена система коефіцієнтів склалася історично. Вона характеризує операційну діяльність, відношення позикових коштів до необоротних активів і показує, наскільки успішно використовується позиковий капітал. Показники ліквідності дуже важливі для компаній, що активно користуються позиковим капіталом. Крім того, специфіка діяльності багатьох підприємств зобов'язує по-

Фінансові показники, що використовуються для управління підприємством

Показники	Алгоритм розрахунків
Ліквідності	
Коефіцієнт поточної ліквідності	Відношення поточних активів до короткострокових зобов'язань (поточних пасивів)
Коефіцієнт проміжної ліквідності	Відношення найбільш ліквідних активів компанії та дебіторської заборгованості до короткострокових зобов'язань
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Відношення найбільш ліквідних активів компанії до короткострокових зобов'язань
Фінансової стійкості	
Коефіцієнт загальної платоспроможності (частка власних джерел фінансування активів)	Відношення величини акціонерного капіталу до сумарних активів
Коефіцієнт автономії	Відношення власних засобів до загальної суми активів
Коефіцієнт фінансової залежності	Співвідношення позикового та власного капіталів
Частка власних джерел фінансування оборотних активів	Відношення власного капіталу (за винятком необоротних активів, довгострокових пасивів і збитків) до оборотних активів
Коефіцієнт покриття відсоткових виплат	Відношення операційного прибутку до витрат на виплату відсотків
Ефективності основної діяльності	
Прибутковість продажів	Відношення прибутку від реалізації до витрат на реалізацію
Рентабельність продукції	Відношення прибутку від реалізації до витрат на виробництво та реалізацію
Ефективності використання капіталу	
Рентабельність активів	Відношення чистого прибутку до середньорічної величини активів
Рентабельність інвестованого капіталу	Відношення прибутку до виплати відсотків і податків, помноженої на різницю між одиницею та податковою ставкою, до суми позикового і власного капіталів
Рентабельність обігового капіталу	Відношення чистого прибутку до поточних активів
Рентабельність власного капіталу	Відношення чистого прибутку до власного капіталу
Ділової активності	
Коефіцієнт фондівдачі	Відношення витрат на реалізацію до середньої вартості необоротних активів за період
Коефіцієнт оборотності всіх активів	Відношення витрат на реалізацію продукції до середньої вартості активів за період
Коефіцієнт оборотності запасів	Відношення собівартості продукції, реалізованої за звітний період, до середньої величини запасів у цьому періоді
Коефіцієнт оборотності обігового капіталу	Відношення витрат до середньої величини обігового капіталу за період

стіжно мати достатню кількість ліквідних активів. Зазначені показники розраховують щомісяця після складання звітності. До того ж на підприємстві щорічно проводиться горизонтальний аналіз для розрахунків структури витрат і частки витрат у виручці.

Періодичність проведення фінансового аналізу залежить від вимог топ-менеджменту, а також від можливостей суб'єкта господарювання щодо збирання даних для управлінської звітності. Оскільки у більшості вітчизняних підприємств дані управлінського обліку базуються на даних бухгалтерського обліку, то фінансовий аналіз проводиться раз на квартал одночасно з повним підведенням бухгалтерією підсумків періоду. Суб'єкти господарювання з розвинутою інформаційною підтримкою бізнесу мають можливість відстежувати фінансові показники щомісяця, щотижня і навіть щодня. Так, за інформацією журналу "The Economist", у компанії "General Electric" менеджери можуть аналізувати зміни показників, за які вони відповідають, протягом робочого дня.

За різними джерелами, кількість фінансових показників, що можна використовувати при оцінці оперативної діяльності підприємства, досягає приблизно 200, однак застосовувати навіть половину з них недоцільно, оскільки збирання й обробка інформації у цьому випадку будуть займати занадто багато часу. Тому для користувачів одного рівня, як правило, достатньо 5–7 коефіцієнтів, які відображають деякі сфери фінансової діяльності, що найбільше впливають на ефективність роботи. Наприклад, для підприємств, що активно використовують позиковий капітал, актуальні показники ліквідності, коефіцієнти ефективності використання власного й позикового капіталів. Тому вибір показників також залежить від потреб користувачів.

Більшість професійних кредиторів (банки, інвестиційні компанії) надають позичальнику перелік коефіцієнтів, що характеризують його діяльність, для ухвалення рішення про надання кредиту й вимагають регулярно їх розраховувати. Компанії з розвиненим фінансовим керуванням обчислю-

ють розмір дисконтування, що є доволі складним у розрахунку.

Таким чином, при формуванні обліково-аналітичної системи власного капіталу потрібно, в першу чергу, окреслити мету та завдання аналізу. При цьому слід урахувувати основні елементи, що впливають на інформаційне забезпечення аналізу. У контексті дослідження ними є постановка завдань, визначення суб'єктів, користувачів та показників аналізу. Важливим завданням також є визначення набору розрахункових показників, необхідних для аналізу в конкретних умовах на

конкретному підприємстві. Сформований набір має бути оптимальним із погляду насиченості та інформаційності. Результати аналізу сприятимуть досягненню стійкого розвитку компанії, забезпечать прийняття ефективних управлінських рішень. Для цього слід доповнити та розвинути теоретико-методологічні основи взаємозв'язку фінансового й управлінського обліку у тісному взаємозв'язку з аналітичною системою підприємств. Особливої уваги потребує окреслення етапів та здійснення попередніх заходів щодо інформаційного забезпечення аналізу власного капіталу.

Список використаних джерел

1. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік та фінансова звітність за міжнародними стандартами : [практ. посіб.] / Голов С. Ф., Костюченко В. М. – К. : Лібра, 2004. – 880 с.
2. Мних Є. В. Економічний аналіз : [підруч.] / Мних Є. В. – К. : Вид-во ЦУЛ, 2003. – 422 с.
3. Пушкар М. С. Фінансовий облік : [підруч.] / Пушкар М. С. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 628 с.
4. Сопко В. В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу : [підруч.] / Сопко В. В., Завгородній В. О. – К. : КНЕУ, 2000. – 260 с.
5. Швець В. Г. Теорія бухгалтерського обліку : [підруч.] / Швець В. Г. – К. : Знання, 2004. – 447 с.

Вітаємо з ювілеєм!

Драговоз

Олену Миколаївну,

директора департаменту статистики цін.

Бажаємо міцного здоров'я, щастя,
високих професійних досягнень,
творчої наснаги й оптимізму!

*Рада засновників та редколегія журналу
“Статистика України”*

